

УДК 336.71(477)

Павленко В.В.

здобувач кафедри економіки підприємства
Київського національного університету технологій та дизайну

ВИЗНАЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

У статті розглянуто сучасний стан економічної безпеки банків України в умовах фінансової нестабільності, визначено особливості забезпечення економічної безпеки для банків, які працюють в Україні, та запропоновано заходи щодо її покращання. Для аналізу динаміки доходів і витрат банків України використано порівняльний метод. Розглянуто вплив різноманітних факторів на стан банківської системи та подальші перспективи її розвитку.

Ключові слова: банк, банківська система, економічна безпека, стан, загрози, доходи і витрати, фактори впливу, розвиток.

Павленко В.В. ОПРЕДЕЛЕНИЕ ОСОБЕННОСТЕЙ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ БАНКОВ В УСЛОВИЯХ ФИНАНСОВОЙ НЕСТАБИЛЬНОСТИ

В статье рассмотрено современное состояние экономической безопасности банков Украины в условиях финансовой нестабильности, определены особенности обеспечения экономической безопасности для банков, которые работают в Украине, и предложены мероприятия по её улучшению. Для анализа динамики доходов и расходов банков Украины использован сравнительный метод. Рассмотрены влияние различных факторов на состояние банковской системы и дальнейшие перспективы её развития.

Ключевые слова: банк, банковская система, экономическая безопасность, состояние, угрозы, доходы и затраты, факторы влияния, развитие.

Pavlenko V.V. IDENTIFICATION FEATURES ECONOMIC SECURITY BANKS UNDER FINANCIAL INSTABILITY

In the article the current state of economic safety of banks in Ukraine in terms of financial instability, the peculiarities of economic security for banks that work in Ukraine, and proposed measures for its improvement. To analyze the dynamics of income and expenses of banks Ukraine used a comparative method. The influence of various factors on the banking system and the future prospects of its development.

Keywords: bank, banking, economic security, status, threats, income and expenses, influence and development.

Постановка проблеми. Банківська система України як структурна ланка фінансової системи й економіки країни у цілому завжди чітко реагує на погіршення економічної ситуації та настання фінансової нестабільності. Незважаючи на намагання керівництва країни та Національного банку України вжити заходи щодо оптимізації курсової політики відносно національної валюти і стабілізації економіки, дають ознаки наслідки світової економічної кризи та об'єктивні причини, пов'язані зі збройним протистоянням на сході країни, які не додають оптимізму ані учасникам фінансового ринку в країні, ані закордонним інвесторам. Якщо додати до вищезазначеного відсутність реформ у державі, ситуація приймає навіть загрозливий вигляд. Проте це реальність, в якій доводиться існувати банківській системі України. Аналіз стану економічної безпеки у банках України та зовнішньої ситуації дозволяє виявити подальші перспективи розвитку окремих банків та банківської системи у цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розробки методичних і практичних аспектів оцінки стабільності вітчизняної банківської системи велику увагу приділено у працях О.І. Барановського, С.А. Буковинського, В.М. Геєця, О.В. Дзюблюка, М.І. Доби, В.В. Коваленко, Т.Т. Ковальчука, А.Я. Кузнецової, Л.В. Кузнецової, Б.Л. Луціва, І.О. Лютого, С.В. Міщенко, С.В. Науменкової, Т.С. Смовженко, О.О. Чуб, Н.М. Шелудько, І.А. Шумила та інших науковців. В умовах фінансової нестабільності в країні та зважаючи на зовнішні дестабілізаційні фактори необхідно доповнювати праці науковців сучасними дослідженнями стану економічної безпеки банківської системи України та приділити увагу чинникам, що впливають на її стабільність.

Мета статті полягає у визначенні особливостей забезпечення економічної безпеки банків та банківської системи у цілому в умовах економічної кризи та фінансової нестабільності на основі аналізу сучас-

ного стану банківської системи України та заходів Міністерства фінансів України щодо стабілізації економіки, а також у рамках реформ, проведених Національним банком України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначення особливостей забезпечення економічної безпеки банків важливе для ранжування загроз за ступенем небезпеки для банку та розробки системи моніторингу рівня економічної безпеки. Завдяки такій системі банк зможе завчасно відреагувати на виникаючі загрози та проводити виважену політику своєї подальшої діяльності з метою зниження наслідків від їхнього настання або якісної протидії визначеним загрозам. За умови настання фінансової нестабільності або погіршення загальної економічної ситуації у країні визначення особливостей забезпечення економічної безпеки для банку стає ще більш необхідним, тому що кількість загроз збільшується і вони набувають системного характеру. Загрози при цьому не лише збільшуються кількісно, а й стають більш глибокими та важкими за своїми наслідками. Так, наприклад, зниження обсягів експорту з України призводить до наступних наслідків:

- зменшення валютних надходжень, що має негативні наслідки для грошової системи країни, впливаючи на курсові коливання національної валюти до іноземних валют. Для банків у даному випадку зростають курсові ризики, зменшення дохідності від обслуговування зовнішньо-економічної діяльності своїх клієнтів;
- зменшення виробництва експортно орієнтованих галузей, що несе зменшення їхньої прибутковості – це насамперед зростання економічної, а у подальшому соціальної напруги у суспільстві, скорочення рівня заробітної плати працівників або навіть втрата місця роботи. Для банків у даному випадку не лише зростають ризики зменшення дохідності від обслуговування своїх клієнтів, а й постає питання втрати клієнтів – фізичних та юридичних осіб (у разі їхнього подальшого банкрутства). Так, при скоро-

ченні персоналу на підприємстві людина втрачає засоби фінансового забезпечення, але при цьому вона все ж може мати оформлений кредит в банку. Якщо скорочення персоналу має не одиничні випадки, а масовий характер, то банки можуть отримати велику кількість клієнтів, які неспроможні розрахуватися за своїми зобов'язаннями. Це реальний приклад негативного впливу економічної та фінансової нестабільності як зовнішнього фактору на економічну безпеку банківської установи.

За даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі, експорт товарів із України за 11 місяців 2015 р. скоротився на 30,9% – до 34,5 млрд. дол. США. У десятку найбільших торговельних партнерів України увійшли: країни ЄС (34%), Російська Федерація (12,7%), Туреччина (7,2%), Китай (6,6%), Єгипет (5,4%), Індія (3,7%), Білорусь (2,3%), Саудівська Аравія (2,1%), Казахстан (1,9%) та Ізраїль (1,6%). Серед експортних товарів найбільшу частину займають продукти харчування та сільськогосподарська продукція (13 млрд. дол. США), продукція металургії (8,8 млрд. дол. США) та продукція машинобудування (4,1 млрд. дол. США). Зниження рівня експорту обумовлено несприятливою кон'юнктурою, яка склалася на світових товарних ринках, та ситуацією у Донецькій та Луганській областях, які внесли негативний вклад у скорочення експорту у розмірі 40,6% [1].

Динаміку змін доходів і витрат банків України за останні три роки наведено у табл. 1. З наведених даних можна побачити, що після 2013 р., коли банківська система отримала чистий прибуток у сумі 2 401 млн. грн., два роки поспіль банківська система отримувала збитки: у 2014 р. – 22 419 млн. грн., у

2015 р. – 57 283 млн. грн. При цьому у 2015 р. збиток зріс на 156% у порівнянні з попереднім роком. Розрахунки провидилися станом на 1 грудня кожного року, без урахування неплатоспроможних банків. Те, що банки України змушені функціонувати у складних фінансових умовах, визнають не лише вітчизняні спеціалісти. Іноземні фінансисти та банківські експерти зазначають наявність труднощів в економіці України. Так, у звіті Global Competitiveness Report, Україна займає 79-е місце з 140 країн у загальному рейтингу конкурентоспроможності, при цьому надійність українських банків визначена найнижчим показником – 140-е місце [3]. Слід відзначити зусилля державних органів – Кабінету Міністрів України та Національного банку України, а також законодавчого органу – Верховної Ради України щодо вживання відповідних заходів, розробки механізмів щодо стабілізації економіки, фінансової сфери та банківського ринку.

Результатами цієї роботи стали плідна співпраця з міжнародними фінансовими установами і процес очищення банківської системи від банків, які проводили непрозору або відверто протизаконну фінансову діяльність. Проте мета стабілізації економіки України, її подальший розвиток та зростання на разі не досягнута. Велика кількість проблем, пов'язаних зі значним рівнем інфляції національної валюти, яка у 2015 р. склала 43,3% [4], курсові коливання національної валюти по відношенню до іноземних валют створюють відчуття невпевненості як у клієнтів банківських установ, так і у керівництва самих банків. Невизначеність породжує зниження рівня ділової активності, власники бізнесу намагаються перестра-

Таблиця 1

Динаміка доходів і витрат банків України за 2013–2015 рр.

№ п/п	Показники	станом на 1 грудня 2013 р.		станом на 1 грудня 2014 р.		станом на 1 грудня 2015 р.	
		Сума (млн. грн.)	%	Сума (млн. грн.)	%	Сума (млн. грн.)	%
1	ДОХОДИ	151 073	100,0	191 741	100,0	191 318	100,0
1.1	процентні доходи	117 575	77,8	138 508	72,3	135 268	70,7
1.2	комісійні доходи	22 632	15,0	24 986	13,0	26 272	13,7
1.3	результат від торговельних операцій	2 850	1,9	15 402	8,0	17 235	9,0
1.4	інші операційні доходи	3 942	2,6	8 847	4,6	8 406	4,4
1.5	інші доходи	1 224	0,8	1 505	0,8	2 303	1,2
1.6	повернення списаних активів	2 850	1,9	2 493	1,3	1 834	1,0
2	ВИТРАТИ	148 672	100,0	214 160	100,0	248 601	100,0
2.1	процентні витрати	73 259	49,3	88 576	41,4	88 184	35,5
2.2	комісійні витрати	3 574	2,4	4 425	2,1	5 433	2,2
2.3	інші операційні витрати	10 580	7,1	10 485	4,9	11 066	4,4
2.4	загальні адміністративні витрати	36 225	24,4	39 442	18,4	33 863	13,6
2.5	відрахування у резерви	23 503	15,8	72 063	33,6	109 937	44,2
2.6	податок на прибуток	1 531	1,0	- 831	-0,4	118	0,1
3	ЧИСТИЙ ПРИБУТОК (ЗБИТОК)	2 401	x	-22 419	x	-57 283	x

Складено автором за джерелом [2]

Таблиця 2

Динаміка кредитування фізичних та юридичних осіб банками України за 2013–2015 рр.

№ п/п	Показники	станом на 1 грудня 2013 р.	станом на 1 грудня 2014 р.	станом на 1 грудня 2015 р.
		Сума (млн. грн.)	Сума (млн. грн.)	Сума (млн. грн.)
1	Кредити юридичним особам (не скориговані на резерви за кредитними операціями)	546 489,08	641 185,84	501 213,02
2	Кредити фізичним особам	139 208,72	152 302,31	108 542,94
	Усього	685 697,80	793 488,15	609 755,96

Складено автором за джерелом [5]

хувати свої ризики та мінімізувати втрати шляхом скорочення персоналу та зменшення обсягів виробництва або надання послуг. Подібну політику проводять і керівники та власники банків. За даними Асоціації українських банків, значно зменшився сегмент кредитування (табл. 2). Так, загальний кредитний портфель за рік знизився на 183 732,19 млн. грн. і на 1 грудня 2015 р. склав 609 755,96 млн. грн. Скорочення відбулось як за рахунок фізичних осіб (на 43 759,37 млн. грн.), так і за рахунок юридичних осіб (на 139 972,82 млн. грн.) [4].

Зменшення сектору кредитування пов'язано насамперед із більш виваженим підходом з боку банків до оцінки фінансового стану позичальника, аналізу його репутації та надійності. У складних економічних умовах позичальникам все складніше переконувати банки у своїй фінансовій спроможності та надавати заставу за кредитом, яка може задовольнити банківську установу. Не останню роль у зменшенні бажаних отримати кредит відіграє процентна ставка, яку пропонують банки. Так, згідно з проведеним аналізом ринку кредитних послуг, для юридичних осіб вона складає від 30% до 40% річних у національній валюті, а для фізичних осіб, наприклад за споживчими кредитами, вона може досягати 120% річних і більше.

Чому банки України при їх значній кількості пропонують захмарні відсотки за кредитними операціями? Відповідь проста. Банки здійснюють кредитування у переважній більшості за рахунок залучених коштів – депозитних вкладів. У складних фінансових умовах, які склалися в Україні, та при високому рівні конкурентності серед великої кількості працюючих банківських установ (станом на 01.12.2015 р. 120 банків мають банківську ліцензію [2]) основним фактором, який впливає на прийняття клієнтом позитивного рішення щодо розміщення банківського вкладу, залишається високий рівень процентної ставки за депозитом. Тобто банки змушені піднімати відсоткову ставку за вкладними операціями, відповідно, додавши певний рівень маржі, яка містить певний рівень доходу банківської установи з урахуванням рівня інфляції та повинна покрити ризики неповернення кредиту визначеної частини позичальників (у переважній більшості за споживчими кредитами розраховується, що з кожних 10 клієнтів, отримавших кредит, до трьох клієнтів його не повернуть, тому ці витрати враховують при наданні кожного кредиту), банки розраховують рівень процентної ставки за кредитними операціями.

Основний дохід банки отримують завдяки двом основним складовим: процентного та комісійного доходів. Так як рівень процентного доходу зменшується завдяки зменшенню обсягу кредитування та збільшенню кількості неплатоспроможних клієнтів, то частка простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів зростає (за даними Національного банку України, на 1 грудня 2015 р. склала 21,2%) [2].

Щодо рівня комісійного доходу, то за даними табл. 1, за три роки у грошовому вимірі він зріс із 22 632 млн. грн. у 2013 р. до 26 272 млн. грн. у 2015 р. (на 16,08%) [5]. Це у деякій мірі пов'язано із підвищенням банками цін на надання банківських послуг, що необхідно для збільшення рівня прибутку. Проте неможливо суттєво підвищувати ціни, тому що при досягненні певного рівня клієнти не зможуть їх оплатити і відмовляться від таких послуг

або клієнти можуть перейти на обслуговування до банку конкурента, у якого тарифи нижче.

Саме в таких складних умовах доводиться працювати банківським установам в Україні. Вихід із цієї ситуації банки намагаються знайти у впровадженні більш якісних систем обслуговування – дистанційному обслуговуванні та центрів самообслуговування з новітнім банківським обладнанням (термінали та банкомати), інформаційних та інноваційних технологій, а також більш прогресивних стандартів обслуговування клієнтів. У сучасних умовах лише ті банки, які будуть спроможні знайти свій сектор ринку послуг, залучити більшу кількість клієнтів та максимізувати прибутки при зменшенні витрат, зможуть залишитися у цьому бізнесі. Тому для вирішення таких завдань необхідно намагатися бути у числі перших, хто впроваджує нові банківські технології і програми, однією з яких і є система визначення ризиків, які впливають або можуть вплинути на економічну безпеку банку в умовах фінансової нестабільності.

Висновки. Загрози, які виникають в окремих банків, призводять до настання системної кризи банківської системи України. Без розвитку фінансової системи та економіки України банківській системі важко функціонувати та зберігати навіть відносну стабільність.

При умові формування сприятливих умов для розвитку бізнесу в країні, відродження експортного потенціалу, який буде позитивно впливати на збалансування зовнішнього торговельного балансу, виваженого підходу до банківського регулятора та проведення необхідних реформ в Україні можливо досягти зростання економіки країни, залучення міжнародних інвесторів та новітніх технологій, що буде сприяти стабілізації банківської системи, а у подальшому її розвитку.

Сучасний стан банківської системи – це існування і функціонування у складних умовах, які мають як суб'єктивний, так і об'єктивний характер. Для банків України головним пріоритетом є розробка і впровадження системи оцінки ризиків для забезпечення їхньої економічної безпеки. Системний підхід у вирішенні проблем, які особливо гостро постають перед банківськими установами в умовах настання фінансової нестабільності, дає можливість із меншими витратами знівелювати вплив негативних факторів. Проте у випадку загострення фінансової кризи навіть цей захід не зможе забезпечити виживання банків без дієвої підтримки з боку держави. Зниження платоспроможності клієнтів банків як один з основних факторів підвищення ризиковості діяльності банківської системи України неможливо подолати ніякими іншими заходами, ніж збільшення доходів самих клієнтів, а це прямо пов'язано із зростанням економіки України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA/>.
2. Основні показники діяльності банків України, за даними Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=58285/.
3. Дослідження глобальної конкурентоспроможності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf/.
4. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
5. Асоціація українських банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://aub.org.ua/>.